

УДК 378:373.3/5.091.12.011.3-051:78]:005.336.5

DOI: 10.31499/2307-4914.1(21).2020.210221

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Вишневецька Марина, аспірантка кафедри музикознавства та музичної освіти,
Інститут мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

ORCID: 0000-0001-5830-6406

E-mail: mvvyshnevetska@gmail.com

У статті визначено та проаналізовано сутність наукових підходів до формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки. Для реалізації поставленої мети застосовувалися методи теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури, синтез, систематизація, узагальнення). Аналіз наукових підходів дав змогу виокремити ті підходи, які є найбільш ефективними у процесі формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, такі як: аксіологічний, культурологічний, герменевтичний, феноменологічний, компетентнісний. Поєднанню в освітньому процесі визначених нами наукових підходів присвячено багато праць, але на сучасному рівні потребує постійного удосконалення та широке поле подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: естетична культура, майбутній вчитель музичного мистецтва, наукові підходи, аксіологічний підхід, культурологічний підхід, феноменологічний підхід, герменевтичний підхід, компетентнісний підхід.

ACADEMIC APPROACHES TO THE FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING

Vyshnevetska Maryna, Postgraduate Student at the Department of Musicology and Music Education, Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University.

ORCID: 0000-0001-5830-6406

E-mail: mvvyshnevetska@gmail.com

The objective of this paper is to determine and analyze academic approaches to the formation of aesthetic culture of a future music teacher in the course of professional training and to illustrate their intrinsic features.

The study methodology is based on general theoretical and methodological principles of philosophy, psychology, pedagogy with regard to the formation of aesthetic culture. Theoretical and empirical research methods (analysis of academic literature, synthesis, systematization, generalization) were applied to achieve the objective.

The results of academic approaches analysis to formation of aesthetic culture of a future music teacher allow us to emphasize that each of the approaches defined by us plays a significant role in personality formation. Implementation of these approaches provides an opportunity to acquire methodological, theoretical and applied knowledge of values and formation of professional and universal human values. It allows people to understand themselves as a subject of human culture, appreciator and creator; it

enables ownership of human culture works and passing on the best examples of cultural experience to the younger generation; comprehension, understanding and interpretation of works of art, self-understanding and self-expression; comprehension, perception and revealing the essence and structure of music art as a complex of its personal meanings and senses; combination of theoretical and practical training, formation of the key and professional competencies, independent mastery of knowledge – combination of the above in the educational process provides an opportunity to fulfill one's potential both in learning and directly in the future professional activity.

Keywords: *aesthetic culture, future music teacher, academic approaches, axiological approach, cultural approach, phenomenological approach, hermeneutical approach, competency-based approach.*

Суспільні перетворення, зміни, що відбуваються у вищій освіті України потребують формування її нового змісту. Здійснюючи науковий пошук, ми обрали наукові підходи, актуальні для нашої теми дослідження, які допоможуть дослідити проблему формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У науковій літературі досить широко розглядається проблема формування естетичної культури особистості (зокрема, у працях В. Бутенко, О. Дем'янчук, Л. Левчук, О. Падалки та ін.), виховання художньо-естетичної культури студентської молоді (О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Рапацька, О. Рудницька, Т. Сулова, О. Шевнюк, В. Ковальчук, Ж. Озолія, В. Радкевич та ін.), удосконалення системи фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва шляхом застосування наукових підходів, зокрема аксіологічного (Д. Васильєва, Т. Жигінас, А. Нікора), культурологічного (Т. Іванова, С. Машкіна, Т. Усатенко, Л. Хомич, Т. Шахрай), феноменологічного (О. Капічіна, О. Опанасюк, О. Рябіна, О. Торошилова) герменевтичного (О. Олексюк, О. Полатайко, Г. Шпет), компетентнісного (В. Аніщенко, І. Зимня, А. Маркова).

Мета статті: визначити та проаналізувати наукові підходи до формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки, висвітлити їх сутнісну характеристику.

Серед наукових підходів до формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, ми визначаємо ті, які, на нашу думку, забезпечать процес формування естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. До таких підходів ми відносимо: аксіологічний, культурологічний, феноменологічний, герменевтичний, компетентнісний.

Аксіологічний підхід у системі сучасної освіти належить до актуальних питань сьогодення. Суспільні перетворення приводять до девальвації традиційних суспільних цінностей, ціннісних настанов, на які була орієнтована освітня сфера, але з іншого боку, ці перетворення сприяють розвитку нової, ціннісної свідомості та поведінки майбутніх фахівців і суспільства загалом, що обумовлює необхідність розробки аксіологічного підходу в освіті. На думку А. Нікори, демонополізація системи ціннісних орієнтацій є довготривалим процесом, однак для виявлення ціннісних орієнтирів подальшого розвитку освіти необхідно систематизувати аксіологічне знання, що дозволить зберегти традиційні гуманістичні цінності вітчизняної теорії і практики та ефективно використовувати їх у модернізації сучасної української освіти. Адже новітній етап в історії України характеризується не простою зміною моральних орієнтирів, а їхньою несумісністю з усталеними стереотипами суспільної свідомості [8, с. 221–222].

За твердженням Д. Васильєвої [1], аксіологічний підхід передбачає: визнання кожного учасника освітнього процесу активним ціннісно-мотивованим суб'єктом

діяльності; спрямованість педагогічної діяльності на гуманістичний розвиток особистості; орієнтацію процесу навчання та виховання на формування в особистості системи загальнолюдських, національних, громадянських, особистісних та інших цінностей, що визначають ставлення майбутнього покоління до світу, своєї діяльності та до самих себе.

Визначаючи специфіку застосування аксіологічного підходу, Т. Жигінас наголошує на тому, що залучення вчителя до теоретичних, методологічних і прикладних знань про цінності та про професійно-педагогічні цінності зокрема, характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного вчителя. Тобто цінності є визначальними чинниками ставлення особистості до світу, до себе та до обраної професії. Цінність виступає одним зі способів розуміння такого поняття, як значимість і саме ціннісні орієнтації є вершиною свідомості. Це дозволяє особистості відрізнити значуще від незначного, закріплювати й узагальнювати соціальний та індивідуальний життєвий досвід, який формує думки, дії та поведінкові реакції [4, с. 88].

Культурологічний підхід у музичній педагогіці, розроблений Л. Рапацькою [12], ґрунтується на таких положеннях, як: розуміння взаємозв'язку духовної, художньої та музичної освіти; переосмислення дидактичних понять з позицій духовно-контекстного розуміння навчання музики; використання культурологічного аналізу при вивченні історії музичної педагогіки; опора на єдині культурологічні основи, спільні для кожного з напрямів розвитку музично-педагогічної думки [11, с. 93].

Т. Іванова, вважає, що інтеграція системи освіти, філософії, психології, об'єднання зусиль професіоналів з різних галузей культури виступає головним орієнтиром культурологічного підходу до загальної педагогічної підготовки майбутніх учителів. Особливістю культурологічного підходу є те, що особистість в освітньому процесі, виступаючи об'єктом виховання, постає як суб'єкт культури, цінитель та творець культурних цінностей. Підготовка майбутнього вчителя, з огляду культурологічного підходу, представляє собою процес взаємопереходів, взаємозбагачення протилежностей, потреб, цілей, умов, результатів, які знаходяться в стані вічного руху, але водночас складають єдність усієї системи. Т. Іванова зазначає, що характерним для культурологічної підготовки є діяльність, спрямована на аксіологічне усвідомлення знань та реалізацію майбутнім фахівцем особистісних культурно-значимих функцій. Основна мета даної підготовки, на думку дослідниці, – це володіння зразками людської культури та передача підростаючому поколінню найкращих взірців передового культурного досвіду [5, с. 26–30].

Герменевтичний підхід. Спрямованість пізнавальної діяльності людини на осягнення сутності глибинних процесів, що відбувається в навколишньому світі, шляхом розуміння не тільки на раціональному, а й на емоційному, духовному рівнях у сфері гуманітарного знання висувається на передній план. Застосування герменевтичного підходу у формуванні естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва є запорукою того, що цей процес буде орієнтований на інтерпретацію, розуміння та осмислення творів мистецтва, виявлення ідеалів, норм та цінностей мистецтва, самовираження у процесі усвідомлення себе та навколишнього світу [9, с. 6].

Поняття «інтерпретація» і «герменевтика», за твердженням В. Москаленка [3], у

перекладі можна вважати синонімами, проте, як наукові терміни, вони мають різне тлумачення. Відтак доцільно визначити спільне та відмінне між, з одного боку, підходом до інтерпретації музичного твору, який на сьогодні є традиційним (інтерпретація як суто інтелектуальна діяльність особистості), та, з іншого, герменевтичним підходом з його опорою на суб'єктивне начало – духовний світ, особистісні переконання, специфічне світобачення особистості, яка інтерпретує [9, с. 12].

Суттєвою рисою герменевтичного підходу є наявність інверсії, що спрямована на виявлення авторської думки, проте, варто звернути увагу, що у цьому процесі інтерпретація має бути коректною та не суперечити акторському задуму. До найважливіших процесів такої герменевтики можна віднести конгеніальність, зрівнювання, транспозицію, учування, переживання, вторинне переживання тощо [16].

Застосування герменевтичного підходу орієнтує студентів на осмислення та інтерпретацію явищ мистецтва на основі усвідомлення, саморозуміння і тлумачення проявів їх духовної діяльності.

Музичне мистецтво існує в живому звучанні, в його інтерпретації та сприйнятті. І саме музика є тим простором ідентифікації, де свідомість людини, унікальна і неповторна, утворює щоразу нові музичні смисли. Сутність *феноменологічного підходу* полягає у вивченні інтенцій свідомості, сутності самого сприйняття-переживання, розуміння смислів. Музика, як живе мистецтво, існує в просторово-часовому континуумі, а естетичне сприйняття музичної символіки відбувається шляхом екзистенційного переживання, де свідомість є вільною та чистою у своїх проявах [6].

Індивідуальний екзистенційний сенс є завжди новим, і музичне мистецтво у свідомості визначається як сутність, що потребує трансцендентального змісту інтенцій. Також слід наголосити, що феноменологія занята пошуком не просто сенсу естетичних сприймань, а визначенням сукупностей усіх фізичних, душевних сил та властивостей твору як феномена свідомості та адекватної йому інтерпретації [14, с. 250].

Злиття феноменологічного та герменевтичного підходів відбувається при переході емпірії у теорію, таким чином, дослідження, які пов'язані з осмисленням інформації про феномен (освітні, культурні, соціальні, інформаційні, навчально-виховні та інші мікросередовища) і закріплені у певних термінах, теоретико-методологічно осмислюються саме через реалізацію герменевтико-феноменологічного підходу. Якщо герменевтичний підхід полягає у цілісному сприйнятті, інтерпретації творів мистецтва, осягненні та розумінні художньо-естетичного образу, то феноменологічний підхід дає можливість розкрити структуру музичного мистецтва як сукупність його особистісних значень і смислів, пояснити індивідуальну природу змісту художнього твору, чуттєвої конкретності образу, естетичного переживання, спонукає до засвоєння домінант естетичної змістовності музичних творів і естетичного світогляду.

Компетентнісний підхід. Реалізація компетентного підходу у вищій мистецькій освіті сприяє формуванню готовності до більш ефективного розв'язання професійних, соціальних, особистісних проблем, до управління гнучкими, міждисциплінарними проектами. Кваліфікація доповнюється ціннісно-смісловими, морально-вольовими, поведінковими характеристиками майбутнього фахівця і перетворюється на

компетентність – універсальні знання і досвід, що дають змогу реалізувати широке коло повноважень [10, с. 105].

На думку Я. Сверлюка, загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно орієнтована освіта, спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким майбутній фахівець успішно реалізує себе у професійній діяльності за фахом [15, с. 37].

Компетентнісний підхід ґрунтується на положенні, що діяльність учителя музичного мистецтва передбачає здійснення ним різноманітних форм естетичної діяльності, яка є вагомим підґрунтям формування їхньої естетичної культури. При цьому слід акцентувати увагу на базовій естетичній компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, під якою ми розуміємо здатність особистості до естетичного сприйняття та розуміння краси, що передбачає володіння знаннями з естетики, сформованість естетичних суджень, почуттів, цінностей, ідеалів, поведінки у сфері музичного мистецтва, до духовної діяльності, яка стимулює успішну самореалізацію людини як особистість в цілому та забезпечується вихованням загального світосприйняття та відношення, визначається образно-емоційним та інтелектуальним присвоєнням різної інформації, що забезпечує її позитивне сприйняття та інтерес до її унікальності та ціннісної рівнозначності [2, с. 18].

Застосування означених нами підходів дає змогу підвищувати якість фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої мистецької освіти.

Ми дійшли висновку, що кожен з визначених нами підходів відіграє важливу роль у формуванні особистості та поєднує в собі методологічні, теоретичні, прикладні знання про цінності, формування професійних та загальнолюдських цінностей; розуміння особистістю себе як суб'єкта культури – бути цінителем та творцем; осмислювати, розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, саморозуміти та самовиражати себе; усвідомлювати, сприймати, розкривати сутність та структуру музичного мистецтва як сукупність його особистісних значень і смислів; поєднувати теоретичну та практичну підготовки, вміння формувати ключові та фахові компетентності, самостійно оволодівати знаннями.

Поєднання вищезазначеного в освітньому процесі дає можливість реалізувати себе в навчанні та, безпосередньо, в майбутній професійній діяльності. Але визначення наукових підходів не є одностайним, у зв'язку з динамічним розвитком суспільства на сучасному рівні потребує постійного удосконалення та широке поле досліджень у даному напрямку, що і визначає перспективність подальших розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Д. В. Методологічні засади реалізації аксіологічного підходу до навчання математики в школі. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 2. С. 42–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukgrj_2016_2_8.
2. Вишневецька М. В. Сутність і структура естетичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали і тези IV Міжнар. конф. молодих учених та студентів (Одеса, 12–13 жовтня 2018 р.)*. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2018. Т. 1.
3. Джура О. Ф. Теоретичні засади та педагогічні засоби підготовки професійного музиканта у творчій спадщині Б. Л. Яворського: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2000. 177 с.
4. Жигінас Т. В. Аксіологічний підхід у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до

- просвітницької роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 5. С. 85–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_5_12.
5. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя: монографія. К.: ЦВП, 2005. 282 с.
 6. Капічіна О. О. Феноменологічні основи проблеми музичного сприйняття. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. 2012. № 2(54). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/gum/2012_2/Kapichna.pdf
 7. Машкіна С. В., Усатенко Т. П., Хомич Л. О., Шахрай Т. О. Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності: монографія. К.: ШООД НАПН України, 2016. 168 с.
 8. Нікора А. О. Теорія аксіологічного підходу в освіті та практика його реалізації в процесі предметно-методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 221–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_45.
 9. Олексюк О. М., Ткач М. М., Лісун Д. В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті: кол. монографія. Міністерство освіти і науки України, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, Ін-т мистецтв. К.: Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, 2013. 187 с.
 10. Олексюк О. М., Бондаренко Л. А. Методика викладання музичних дисциплін у вищій школі: навч. посіб. К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 112 с.
 11. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посіб. К.: Знання України, 2004. 264 с.
 12. Рапацкая Л. А. Русская художественная культура. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 153 с.
 13. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
 14. Рябініна О. В. Феноменологія музики. Досвід концептуалізації. Х.: Харківський військовий ун-т, 2000. 286 с.
 15. Сверлюк Я. В. Компетентнісний підхід як динамічне процесуальне явище в диригентсько-оркестровій освіті. *Духовність особистості в системі мистецької освіти: зб. пр. наук. шк. д-ра пед. наук, проф. О. М. Олексюк. Київський ун-т ім. Б. Грінченка*. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 192 с.
 16. Шпет Г. Г. Герменевтика и ее проблемы. М., 2005. 266 с.

REFERENCES

1. Vasyliieva, D. V. (2016). Metodolohichni zasady realizatsii aksiolohichnoho pidkhdodu do navchannia matematyky v shkoli. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal, issue 2, 42–49*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_2_8 [in Ukrainian].
2. Vyshnevetska, M. V. (2018). Sutnist i struktura estetychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva. *Muzychna ta khoreohrafichna osvita v konteksti kulturnoho rozvytku suspilstva: proceedings and abstracts of the 4th International Conference of Young scholars and Students*. Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy, Vol. 1 [in Ukrainian].
3. Dzhura, O. F. (2000). Teoretychni zasady ta pedahohichni zasoby pidhotovky profesiinoho muzykanta u tvorchii spadshchyni B. L. Yavorskoho. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Zhyhinas, T. V. (2016). Aksiolohichni pidkhdid u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do prosvitnytskoi roboty. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of a Person: Methodology, Theory and Practice, issue 5, 85–94*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_5_12 [in Ukrainian].
5. Ivanova, T. V. (2005). Kulturolohycheskaia podhotovka budushchoho uchytelia. Kyiv.: TsVP [in Russian].
6. Kapichina, O. O. (2012). Fenomenolohichni osnovy problemy muzychnoho spryiniattia. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovskoho – Bulletin of Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tuhana-Baranovskiy, No 2(54)*. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/gum/2012_2/Kapichna.pdf [in Ukrainian].
7. Mashkina, S. V., Usatenko, T. P., Khomych, L. O., Shakhrai, T. O. (2016). Teoretychni zasady kulturolohichnoho pidkhdodu u pidhotovtsi pedahoha do vykhovnoi diialnosti. Kyiv: Institute of Pedagogical Education and Education of Adults of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

8. Nikora, A. O. (2015). Teoriia aksiolohichnoho pidkhdou v osviti ta praktyka yoho realizatsii v protsesi predmetno-metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia-suspilstvoznavtsia. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho – Academic Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi*. Series: Pedagogical Sciences, No 1, 221–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_45 [in Ukrainian].
9. Oleksiuk, O. M., Tkach, M. M., Lisun, D. V. (2013). Hermenevtychnyi pidkhdid u vyshchii mystetskii osviti. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University [in Ukrainian].
10. Oleksiuk, O. M., Bondarenko, L. A. (2018). Metodyka vykladannia muzychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University [in Ukrainian].
11. Oleksiuk, O. M., Tkach, M. M. (2004). Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
12. Rapatskaia, L. A. (1998). Russkaia khudozhestvennaia kultura. Moscow.: Humanitarian Publishing Centre VLADOS [in Russian].
13. Rudnytska, O. P. (2005). Pedahohika zahalna ta mystetska. Ternopil: Navchalna Knyha – Bohdan [in Ukrainian].
14. Riabinina, O. V. (2000). Fenomenolohiia muzyky. Dosvid kontseptualizatsii. Kharkiv: Kharkiv Military Institute [in Ukrainian].
15. Sverliuk, Ya. V. (2015). Kompetentnisnyi pidkhdid yak dynamichne protsesualne yavyshe v dryhentsko-orkestrovii osviti. *Dukhovnist osobystosti v systemi mystetskoi osvity – Spirituality of a person in the system of artistic education*. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University [in Ukrainian].
16. Shpet, H. H. (2005). Hermenevtyka i ee problemy. Moscow [in Russian].